

Vertaileva ja poikkikulttuurinen tutkimus. Kaksi tapaa lähestyä muita maita*

MARJA KERÄNEN

ABSTRACT
Comparative and
Cross-cultural
Research. Two Ways
of Approaching
Other Countries

This article discusses comparative and cross-cultural (or ethnographic) research as two different methodological approaches. The two approaches are examined in relation to how conceptions of the contextuality of meaning affect the choice of research method, and further: a) What goals can be reached through each approach, b) how the two approaches solve the problem of quantity versus quality, and c) how they solve the problem of theory versus empirical reality. Recent methodological debates in the field are reviewed here, and an attempt is made to take the debate further and create a space for dialogue between the two types of research. The problems of comparative method are discussed here in the context of European integration. As further integration calls for more comparative research and information, it is increasingly important to evaluate the quality and significance of this information. Integration is not just a new theme for research, it also raises methodological issues. Comparative research is part of the integration process: its epistemic presuppositions also have political consequences.

Miksi vertailemme maita?

Kirjastossa käydessäni huomasin yhdysvaltalaisen PS-lehden numeron, jossa keskusteltiin aluetutkimuksen (*area studies*) ja vertailevan tutkimuksen (*comparative politics*) suhteesta. Lehden ensimmäinen keskustelija Robert Bates (1997, 166–169) kuvasi tilannetta seuraavasti. Kun aluetutkimus yhdysvaltalaisien yliopistojen politiikan tutkimuksen laitoksilla on edellyttänyt perusteellista toisen maankolkan tuntemusta, sen tekijät ovat olleet poikkitieteellisiä sen alueen politiikan, historian, kulttuurin, kirjallisuuden ja kielten tuntijoita. He ovat oman alansa lisäksi tunteneet muiden yhteis-

kuntatieteiden ja humanististen tieteiden kyseistä aluetta käsittelevän kirjallisuuden. Näiden aluespesialistien tavoitteeksi kuvataan vakava oppineisuus ja etnografin työstandardi. Tutkimuksen perustana on kenttätyö, ja sen tuottama tieto ymmärretään lokaaliseksi ja kontekstiinsa sidotuksi: tutkimus tuottaa kontekstuaalista tietoa.

Bates kuvaa myös amerikkalaisen politiikan tutkimuksen toista suuntaa, jonka tavoitteena on yleisen teorian kehittäminen ja siitä johdettujen hypoteesien testaaminen. Tämän toisen tutkijajäsenen edustajat

hyökkäävät luottavaisina mistä tahansa maailman kolkasta irrotettuun poliittiseen aineistoon. He lähestyvät eteläafrikkalaista vaaliaineistoa samalla tavalla kuin yhdysval-

* Kiitän Juri Mykkästä kommentista tämän artikkelin aikaisempaan versioon.

talaista ja tarttuvat innokkaina ylikansallisiin aineistoihin ja siten osoittavat, että he kiel-täytyvät uskomasta oletukseen, jonka mu-kaan poliittiset säännönmukaisuudet ovat aluesidonnaisia (Bates 1997, 166).

Bates kutsuu kuvaustaan karikatyyriksi niin kuin varmaan syytä onkin. Suomessa kuvatun kaltaista aluetutkimuksen perinnettä ei juuri ole muodostunut, mutta myös Euroopasta sitä voi löytää ainakin Britanniaista. PS-lehden keskustelusta käy ilmi myös seuraava ajatusta herät-tävä asia: Yhdysvalloissa aluetutkimus on kyl-män sodan päätyttyä joutunut rahoituskriisiin. Voi vain pohtia, millä intressillä alueita aikai-semmin tutkittiin.

Hahmottelen tässä artikkelissa Batesin tavoin kaksi tapaa lähestyä muita maita: vertailevan tai poikkikulttuurisen ja etnografisen (vrt. Lich-bach ja Zuckerman 1997; ks. myös Calhoun 1989; Denzin 1997). Keskustelen näiden eroista sen suhteen, *miten tutkimusasetelman hahmot-tamiseen vaikuttaa käsitys merkitysten konteks-tuaalisuudesta aineiston keruussa, mitä tavoit-teita eri tutkimusasetelmilla voi saavuttaa, mi-ten ratkaista määrän ja laadun ristiriita sekä teorian ja empirian suhde tutkimuksessa*. Tä-män jälkeen palaan siihen, millaista metodikes-kustelua vertailevan ja poikkikulttuurisen tut-kimuksen piirissä viime aikoina on käyty ja sii-hen, miten tästä voitaisiin jatkaa. Polarisointi kahdeksi tavaksi merkitsee tietenkin yksinker-taistusta, mutta selventämällä eroja tutkimus-otteiden välillä voi ehkä myös tuottaa vuoro-puhelua ja uutta tilaa kahden suuntauksen vä-liin.

Pohdin vertailevan metodin ongelmia juuri Euroopan integraation kontekstissa. Kun vertai-lulle on Euroopan integraation myötä syntynyt vahva tilaus, onkin tärkeää miettiä minkälai-sia tietoa vertailevissa projekteissa tuotetaan. On entistä tärkeämpää, että tutkimuksen tuottama tieto on merkittävää ja tutkimus laadukasta.

Tavoitteet ja tutkimusasetelmat: määrän ja laadun ristiriita

Vertailevaa tutkimusta voi tietenkin tehdä mo-nella eri tavalla. Voidaan vertailla eri ajankoh-tia tai eri alueita keskenään - ja viime kädessä kaikki tutkimus on jonkin vertaamista johonkin.

Tässä ajattelen kuitenkin maiden tai kansallis-valtioiden vertailua (*comparative*) tai eri kult-tuurien välistä (*cross-cultural*) vertailua, siis liikkumista paikassa eikä niinkään ajassa.

Perustelut vertailevan tutkimuksen tekemi-seen ovat kyllä hyvät. Oppikirjojen mukaan vertailun järki, sen perustelu, on usein *etnosent-rismin voittaminen* (Dogan ja Pelassy 1990, 5–14; Öyen 1990; Ragin 1991, 1994; Griswold 1994; Mackie ja Marsh 1995, 173–174; Pen-nings, Keman ja Kleinnijenhuis 1999, 23). Vain oman maansa tunteva ja siihen keskittyvä tut-kija erehtyy luulemaan omia käsityksiään uni-versaaleiksi. Tutkija jää kuvittelemaan oman maan tapoja yleisiksi muuallakin. Oman järjes-telmän pitäminen prototyyppisenä koko maail-malle on huomaamatta jäävää etnosentrismiä, jonka tutkija tajuaa vasta vertaillaessaan maa-taan muihin. Yhtä lailla vain oman maansa tun-teva voi erehtyä väärin perustein luulemaan maansa ilmiöitä uniikkeiksi ja ainutlaatuisiksi. Myös oman maan erityisyyksien tunnistaminen edellyttää vertailevaa tietoa, joka terävöittää näköä ja auttaa erottamaan yleisen ja erityisen (Mackie ja Marsh 1995, 174). Vasta vertailus-sa tutkija tajuaa oman maailmansa ja ajattelun-sa paikallisuuden.

Yhdysvaltalaiset tutkijat (esimerkiksi Kohn 1989, 17–18; Griswold 1994) pitävät hyvänä vertailun syynä tarvetta päästä eroon siitä nur-kakuntaisuudesta (*parochiality*), jonka yhdys-valtalaisen tutkimuksen hegemonian aika on jättänyt jälkeensä. Vaikka kulttuurista itsekes-keisyyttä voi pitää juuri suuren maan ongelma-na, luulen kuitenkin, että myös Suomen kaltai-sen pienen maan tutkijoilla voi olla tarvetta miettiä sitä paikkaansa maailmassa, joka ver-tailevan tutkimuksen kautta hahmottuu.

Toinen oppikirjoissa yleisesti esitetty syy vertailevan tutkimuksen tekoon on *yleisen teo-rian kehittyessä*; laajojen empiiristen aineisto-jen pohjalta pyritään muodostaman yleisiä teo-rioita ilmiöiden välisistä yhteyksistä tai käsit-teitä, jotka ovat siirrettävissä kontekstista toi-seen.

Vertailevia tutkimusasetelmia luokitellaan usein sen mukaan, *kuinka montaa tutkimusyk-sikköä* vertaillaan. Tutkitaanko yhtä yksikköä, esimerkiksi maata case-tutkimuksena yleistä vertailevaa viitekehystä vasten vai tutkitaanko joitakin maita systemaattisesti jonkin asian suh-

teen? Tai kyseessä voi olla tilastoihin perustuva globaali vertailu. Tällaisia on tehty 1960-luvulta asti, kun tietokoneet ja tilastolaitosten kehitys mahdollistivat laajojen aineistomassojen käsittelyn, ja behaviorismin nousu tarjosi mallit tällaisille vertailuille (Mackie ja Marsh 1995; Kohn 1989, 20–21).

Mackie ja Marshin mukaan suuri osa vertailevista tutkimuksista itse asiassa käsittelee *vain yhtä maata*. Perusteluna on kuitenkin pidetty sitä, että maa-case testaa yleistä teoriaa, jolloin sillä on myös yleisempää merkitystä. Ajatus perustuu siihen, että ”yleinen teoria” ei tulisi mistään paikasta erityisesti.

Kun *vertailuysiköitä lisätään*, lisääntyy periaatteessa johtopäätösten yleistettävyyttä, samalla kun kustakin tapauksesta voidaan tarjota vähemmän tai ylimalkaisempia tietoja. Tutkija voi jo tutkimusasetelmaa miettiessään valita tutkitavaksi mahdollisimman samanlaisia tai mahdollisimman erilaisia maita. Mutta samalla hän tekee valintoja yleistettävyyden tavoitteen suhteen: samanlaisten maiden tutkimuksesta saattaa paremminkin tulla jonkin alueen, esimerkiksi Pohjoismaiden, aluekuvaus. Jos maat ovat kovin erilaisia, ei ehkä synny minkäänlaista yhteistä nimittäjää eikä siis myöskään yleistettävyyttä.

Suuria yksikkömääriä kattava tutkimus olisi periaatteessa paras takuu yleistettävyyden vaatimuksen toteutumisesta. Sen tekemisen ehtona on laajojen aineistojen olemassaolo. Mutta aineiston määrä on myös käänteisessä suhteessa sen merkityksellisyyteen ja relevanssiin. Kun aineiston määrä ei takaa sen laatua – pikemminkin päinvastoin – eivät merkitysyhteydestä vieraannuttavat hienot tilastolliset menetelmät tai kehittyneet analyysivälineet kakkua kaunista. Dogan ja Kazancigil (1994) esittävät asian näin:

Globaalianalyysin ongelma on, että se saavuttaa hyvin suuren kattavuuden mutta menettää melkein kaiken sen intensiivisen merkityksellisyyden, jonka voi saavuttaa vertailemalla harvempia maita. Jos aineisto on epätarkkaa, tilastollisten tekniikoiden ei pitäisi olla kovin kunnianhimoisia. Jos taas aineisto on luotettavaa, hienostunut metodologinen analyysitapa on perusteltu ja suositeltava (Dogan ja Kazancigil 1994, 64).

Tästä alkavatkin ongelmat. Kumpaankin syyhyn tehdä vertailevaa tutkimusta – etnosentrismin ylittämiseen ja yleisen teorian testaamiseen – liittyy varmasti ongelmia. Mutta lisäksi nämä kaksi tavoitetta asettuvat ristiriitaan toistensa kanssa. Vertailevaa tutkimusotetta suunnittelevat joutuvat valitsemaan kumpaa tavoitetta arvottavat enemmän. Vertailuasetelmien suunnittelussa tai vertailevan aineiston keräämisessä *määrä ei ehkä muutukaan laaduksi – eikä laatu määräksi*.

Kaksi ratkaisua merkityksen kontekstuaalisuuden ongelmaan

Vertailtavuudesta ei aina ole juurikaan kannettu huolta. On pidetty itsestään selvänä, että vertailtavia yksikköjä olivat kansallisvaltiot tai niiden kansalaiset, joita käsiteltiin kansallisvaltioluokissa. Yhdentyvässä Euroopassa on esimerkiksi kysytty kansalaisten arvoista ja asenteista. Tästä esimerkkinä Ashfordin ja Timmsin (1992; ”The European Values Systems Study Group”) tutkimus jonka aineistona olivat kymmenessä EY:n jäsenmaassa vuosina 1981 ja 1990 tehdyt surveyt.

Miettikäämme hetken, mitä tällaisessa tutkimuksessa oikeastaan on tekeillä. Tätä pohtivat Ashford ja Timms itsekkin raporttinsa alussa. Jowellia ym. (1989, 4) siteeraten raportti kysyy:

Kun kysymyslomake käyttää sellaisia sanontoja kuin ”melko samaa mieltä”, onko niillä samat mielleyhtymät brittiläisille ja amerikkalaisille vastaajille puhumattakaan siitä, kun se käännetään unkarilaisille? Kuka tietää?

Jowell vastaa:

Jos antaisimme tällaisten perustavien vaikeuksien asettua esteeksi, emme lähtisi vertaileviin yhteiskuntatieteellisiin mittauksiin ensinkään.

Hassua kyllä Ashford ja Timms esittävät edelliset sitaatit raporttinsa alussa ja jatkavat muina miehinä ottamatta huomioon noita perustavanlaatuisia vaikeuksia. Raportin tuloksista voimme olla samaa tai eri mieltä, mutta merkityksellisempää ehkä olisikin miettiä, eikö tutkimus, joka pitää peruskategorioitaan annettui-

na ja itsestäänselvinä, ole vaarassa tuottaa täysin irrelevantteja tuloksia? Mitä tosiaan ovat ”eurooppalaiset arvot”? Eroavatko ne ei-eurooppalaisista arvoista? Onko mielekästä luokitella arvoja kansallisuuden mukaan? Onko kunkin EU-kansalaisen arvoja pidettävä yhteismitallisina?

Merkityksen kontekstuaalisuuden ongelma ei ole vertailevan tutkimuksen metodologeille lainkaan tuntematon. Jan W. van Dethin (1998) toimittama kirja pyrkii nimenomaan ratkaisemaan merkityksen kontekstuaalisuuden ongelmaa: otsan naputtaminen sormellaan on Hollannissa oivalluksen merkki, kun Espanjassa ja Ranskassa se merkitsee tyhmyyttä ja hulluutta (van Deth 1998, 1).

Vertailijoiden ja etnografioiden välillä ei siis vallitse erimielisyyttä merkityksen paikallisuudesta, mutta eroa on siinä, miten ongelma halutaan ratkaista. Vertailijat ovat halunneet korvata ”samuuden” käsitteen *funktionaalisen vastaavuuden* käsitteellä (van Deth 1998, 4–9; ks. myös Pennings, Keman ja Kleinnijenhuis 1999, 26). Ei verratakaan kielellisesti saman nimistä ilmiötä kahdessa paikassa, vaan kohteeksi konstruoidaan eri paikoissa ”samaa virkaa toimittava” kohde. Funktionaalinen vastaavuus etsitään miettimällä, mikä X kussakin kontekstissa toimittaa ”samaa virkaa”. Kohde siis etsitään kontekstoiden, esimerkiksi ”poliittisen järjestelmän” kontekstissa. Vertailun kohde X tulee muotoilla suhdekäsitteenä, esimerkiksi muuttujien välisinä suhteina, siis kontekstistaan voimakkaasti abstrahoiden.

Miten funktionaalinen vastaavuus voidaan päätellä ellei juuri kontekstoiden ja miettien, mitä merkityksiä asiat kussakin kulttuurissa saavat? Kontekstoinnin ongelma ei siis suinkaan ole vertailevan ongelman poistunut, se vain yritetään ratkaista eliminoimalla. Vertailijan reaktio merkityksen kontekstuaalisuuden ongelmaan on: lisää abstrahointia, lisää etäisyyttä kontekstiin ja sitä kautta tulokseksi lisää yleistettävyyttä. Samalla muodostetaan oma keino-kieli, josta kontekstuaalisia merkityksiä on mahdotonta enää lukea. Tätä yleistettyä keino-kieltä puhuvatkin enää vain harvat, itse asiassa vain toiset vertailevaa, abstrahoivaa tutkimusta tekevät tutkijat. Kontekstin eliminointiin pyrkivä tutkimusstrategia edellyttää uuden epäkontekstuaalisen kielen tuottamista, joka kyl-

läkin on universaali yli kulttuurien. Uusi kieli kykenee matkustamaan paikassa, mutta sitä puhutaan vain kapean vertailijaprofession sisällä. Tutkijayhteisön tuottamien tekstien yleisökonstruktio kapenee.

Etnografian valinta olisi päinvastainen: havainnoi ja kuvaa kokonaisvaltaisesti. Vähennä yleistettävyyttä tai luovu sen tavoittelusta. Tiukkaan ottaen joudutaan jopa koko vertailun tavoite hylkäämään. Auttaako asiaa, jos siis tekisimme yleiseen teoriaan suhteutuvaa case-tutkimusta?

Teorian ja empirian suhde: tutkimuskysymykset matkustavat myös

Jos toinen syy vertailevan tutkimuksen tekemiseen oli yleisen teorian generointi, miten sitten jäsentäisimme ”yleisen” ja ”erityisen”, *teorian ja empirian* suhteen tutkimusprosessissa? Hantraisin (1996, 2) mielessä on vertaileva monikansallinen tutkimusryhmä, joka usein toimii niin, että kaikki tutkivat oman maansa kontekstia yhdistääkseen sitten tietonsa.

Hantrains huomauttaa muutamista – ei niinkään pienistä – ongelmista, jotka tekevät vertailevan tutkimusryhmän työn melko ongelmalliseksi:

1. Tilastoaineiston keräämiseen vaikuttavat kansalliset konventiot. Niiden lähteet, keräämistarkoitukset, valintakriteerit ja kerääminen menetelmät vaihtelevat maasta toiseen ja muuttuvat ajan myötä.
2. Vertailut valuvat hukkaan, kun keskeisistä käsitteistä ei synny yhteisymmärrystä. Käsitteet ilmiöitä kehystävästä sosiaalisesta kontekstista poikkeavat toisistaan.
3. Ei synny vastaavuutta vertailtaviksi valittavien yksiköiden valinnassa. Mitä lasketaan ”maaksi”, ”kansakunnaksi”, ”yhteiskunnaksi” tai ”yhteisöksi” (Hantrais 1996, 3; Hantrais ja Mangen 1996)?

Safarimetodiksi Hantrains kutsuu tutkimusta, jossa yhdestä maasta lähtöisin olevat tutkijat määrittelevät tutkimuksen ongelman ja lähtökohtaukset ja sitten lähtevät tutkimuksen tekoon useampaan maahan. Silloin tarkastellaan hyvin rajattua asiaa kahdessa tai useammassa maassa. Kovin pitkiksi tutkimusvierailuja tuskin kuitenkaan ajatellaan.

Yritän seuraavassa havainnollistaa vertailevan ja etnografisen, sosiaalisten ongelmien konstruointumista tutkivan otteen välistä eroa oman kenttätutkimukseni valossa. Olisiko työhöni soveltunut ”safarimetodi”?

Esimerkki: Safarilla brittiläisten yksinhuoltajaäitien parissa

Keväällä 1995 osallistuin vertailevaan EU-rahoitteiseen projektiin London School of Economicsissa. Olin jo aiemmin viettänyt vuoden Britanniassa ja kuvittelin sinne mennessäni voivani vertailla Suomea ja Britanniaa yksityisen ja julkisen rajanvetojen ja niiden muutosten suhteen. Britanniassahan oli jo ennen Suomea omaksuttu laajalti privatisointiratkaisuja, ja niiden saattoi arvella olevan ”tulossa Suomeen”.

Systemaattisten tilastovertailujen sijasta huomasin kuitenkin intensiivisesti havainnoivani kaikkea sitä, mikä minulle oli outoa ja erilaista, mieltäväni asioiden tyystin erilaisia merkityksiä. Minusta ei enää näyttänyt järkevältä vertailla esimerkiksi julkisen sektorin henkilöstömääriä tai työvoimaosuuksia sen paremmin kuin hyvinvointipalveluiden määriä erilaisilla mittareilla, kun selvästikin näiden kontekstuaaliset yhteiskunnalliset funktiot näyttivät olevan Suomessa ja Britanniassa aivan erilaisia, ja asioihin liitetyt kontekstuaaliset merkitykset erosivat aivan radikaalisti toisistaan.

Miksi yhdessä maassa näytti olevan tärkeää ja arvostettua päivähoitopalvelujen universaali saatavuus, kun toisessa niiden totaalinen puute ei herättänyt mitään keskustelua tai aivan muita keskusteluja? Miksi jotkut asiat näyttivät olevan merkityksellisiä ja tärkeitä Britanniassa mutteivät Suomessa? Tai miksi keskustelut ”samasta asiasta” rakentuivat aivan eri tavoin? Tällaista tietoa ei selvästikään saattanut hakea tilastoista, vaan oli ryhdyttävä opiskelemaan toisen maan merkitysjärjestelmää. Eikä asiaa voinut enää pitää vain kulttuurisena lisäkoristuksena muuten kovaan aineistoon, vaan kaiken aineiston merkityserustana.

Työtovereillani LSE:llä oli käynnissä vertaileva eurooppalainen projekti yksinhuoltajaäitien asemasta. Kun tutustuin heidän teksteihinsä, vastaan tuli heti aluksi projektin esittelyyn liitetty kahden muuttujan hajontakuviokuva (Duncan 1994,18). Taulukosta saattoi lukea, että avio-

eroluvut Britanniassa ja Suomessa olivat hyvin lähellä toisiaan. Molemmista avioeroprosentti oli vuonna 1989 noin 13–14. Samoihin lukuihin päätyivät vain DDR, Tanska ja melko lähelle myös Ruotsi. Muuhun Länsi-Eurooppaan verraten nämä luvut olivat korkeita. Avioeroprosenttien kanssa oli taulukossa korreloitu avioliiton ulkopuoliset synnytykset. Myös tällä mittarilla Suomi ja Britannia sijoittuivat lähelle toisiaan. Molemmista arvo liikkui kahdenkymmenen ja kolmenkymmenen prosentin välillä, kun muissa Euroopan maissa jäätii joko selvästi alle kahdenkymmenen prosentin tai sitten luku ylittyi reippaasti. Näin kävi Ruotsissa, Tanskassa, Norjassa ja DDR:ssä. Taulukon mukaan Suomi ja Britannia olivat siis näillä mittareilla samankaltaisia.

Olin kuvan johdosta hämmästynyt ja ymmälläni. Taulukon *tulosta – sen antamaa vastausta* Suomen ja Britannian samankaltaisuudesta oli vaikea usko, kun niihin aikoihin brittiläisessä mediassa käytiin todella raivoisaa keskustelua avioeroluvuista, perheen kriisistä ja yksinhuoltajaäideistä. Heidät kuvattiin hyvinvointipalvelujen pahimmiksi väärinkäyttäjiksi, sosiaalisesti ongelmaksi ja jopa pahimmiksi syyllisiksi julkisen sektorin paisumiseen ja samalla moraaliseen rappioon. Britanniassa käytiin laajaa keskustelua ”brittiläisen perheen kriisistä” ja avioerolukujen suuruudesta. Suomessa yksinhuoltajaäideistä ei sen kummemmin puhuttu, eikä heitä eroteltu kovinkaan vahvasti omaksi erityiseksi kategoriakseen.

Kun käytetyillä mittareilla Suomen ja Britannian yksinhuoltajaäitien määrät ja avioeroluvut olivat melkein samat, luvut aivan ilmeisesti saivat eri merkityksiä näissä maissa. Kun brittiläisen perheen kuvattiin olevan kriisissä, Suomessa ”kriisistä” ei ollut tietoaakaan.

Miten tuota ristiriitaa selittää? Irrottamalla tilastojen tiedot kontekstistaan voidaan toki kerätä vertailevaa tietoa eri maista. Toisen näkemyksen mukaan sosiaalisilla ongelmilla ei kuitenkaan ole sellaista objektiivista perustaa, jonka mukaan tietty prosenttiluku automaattisesti olisi ongelma. Asian määrittäminen ongelmaksi on sosiaalisen tuottamisprosessin tulosta (esimerkiksi Schneider ja Kitsuse 1984; Holstein ja Miller 1993; Sarbin ja Kitsuse 1994). Sosiaalisia ongelmia olisikin tutkittava tarkastelemalla niiden tuottamisen prosesseja, keskus-

telussa käytettyjä argumentteja ja keskustelun konteksteja. Ei pitäisikään irrottaa aineistoa kontekstistaan, vaan pyrittävä ymmärtämään ”ongelmaa” etsimällä sille järkeviä kontekstuaalisia selityksiä.

Brittiläisten ja suomalaisten yksinhuoltajaäitien tilanteen erolle voisi etsiä erilaisia konteksteja vaikkapa katsomalla tuloeroja, naisten työmarkkinaosuuksia, heidän ikärakennettaan, aborttilainsäädäntöä tai ehkäisyvalistuksen olemassaoloa. Voisi tarkastella sukupuolenmukaista työnjakoa molemmissa maissa, samoin perheideologiaa ja -arvoja. Vielä voisi tarkastella kulttuurisia ajattelutapoja esimerkiksi individuaalisuus-kollektiivisuus-akselilla, perhejärjestelmän eristyneisyyden tai avoimuuden astetta ja näiden rakentumista sisään sosiaalipoliittisiin toimiin ja tarjottuihin hyvinvointipalveluihin. Voisi tarkastella hallinnan tapoja eri tyyppisissä hyvinvointivaltiomalleissa. Relevantteja konteksteja voi toki olla monia. Tässä tutkimustehtävässä fokus olisikin kontekstuaalisoinnin onnistumisessa. *Näin onnistuisin selittämään, miksi – samoilla mittariluvuilla – brittiläiset yksinhuoltajaäidit ovat ”sosiaalinen ongelma” ja miksi brittiläinen perhe on kriisissä, kun taas suomalainen ei.*

Ihmettelyni taulukon ääressä johti kuitenkin toiseenkin huomioon. Vaikka voisinkin selittää taulukon tuloksen, sen antaman vastauksen, en saattanut ymmärtää, *mihin kysymykseen taulukko oli vastaus*. Miksi en ymmärtänyt mistä taulukossa oli kysymys? Lopulta tulin siihen tulokseen, että suomalaiselle tutkijalle ei olisi tullut mieleen asettaa taulukon sisältämää kysymystä. Sen sijaan kysymyksen järki näytti selvältä brittiläisen mediakeskustelun taustaa vasten. *Tutkimuskysymys kumpusi brittiläisestä kontekstista.*

Kun kuvaamani projekti kuitenkin oli Euroopan maita vertaava, on helppoa kuvitella tilanne, jossa tutkimuskysymyksetkin alkavat matkustaa maasta toiseen. Brittiläisessä kontekstissa järkevältä tuntuva tutkimuskysymys asetetaan eri maissa. Kootaan yhteen poikkikansallinen projekti ja hankitaan rahoitus. Mutta saman tutkimuskysymyksen ohjaamana vertaileva projekti ehkä alkaakin tuottaa omaa homogenisoivaa sosiaalista todellisuuttaan (Yanov 1996; Czarniawska ja Sevón 1996; myös Griswold 1989). Tutkijoista tulee toimijoita, joi-

den välityksellä sosiaalisia ongelmia tuodaan ja viedään maasta toiseen. Heistä tulee policyjen – kysymysten asettamistapojen ja niiden ratkaisutapojen – välittäjiä.

Onnistuisiko vertailu siis safarimetodilla? Jos lähtisin matkaan muihin maihin valmiiden kysymysten kanssa, saattaisin ehkä löytää vertailtavaa tilastoaineistoa, joka vahvistaisi tutkimusasetelmani oletuksia. Mutta muutaman viikon tutkimusvierailulla en ehkä huomaisi, että tutkimuskysymykseni ovatkin toisessa kontekstissa täysin irrelevantteja, outoja tai harhaisia. Ehkä kävisikin niin, että perillä huomaisin asettaneeni kysymykseni oman kontekstini pohjalta. Ehkä joutuisinkin vaihtamaan kysymyksiä.

Erottelu yleiseen teoriaan ja partikulaariseen empiriaan ei kenttäkokemukseni valossa näyttänyt lainkaan toimivan. Kenttätöön tuloksena syntyikin havainto, että myös teoria on kontekstuaalista. Nyt vasta oikeastaan havaitsin, että myös ne brittiläiset kirjat, joita koko ikäni olin Suomessa lukenut, oikeastaan heijastivat brittiläistä kontekstiaan. Ehkä olikin niin, että se, mitä olin kuvitellut ”yleiseksi teoriaksi”, vaikuttikin yleiseltä vain koska se tuli kaukaa, toisesta kontekstista.

Kehityssuuntia ja johtopäätöksiä

Metodikeskustelun suunta näyttäisi toisen maailmansodan jälkeen kulkeneen kontekstuaaliseen suuntaan. Mackie ja Marsh (1995, 183–187) kertaavat vertailevan tutkimuksen kehityssuuntia sitten 1950-luvun:

1. Tutkimusasetelmat ovat rikastuneet. On menty teoreettisesti ja käsitteellisesti kehityneempään suuntaan. Aineiston kerääminen ja analyysi ovat kehittyneet.
2. Instituutioiden tai käyttäytymisen vertailusta on siirrytty policy-vertailuihin. On huomattu, että käsitteiden ja ilmiöiden merkitykset ovat kulttuurisesti spesifejä, että samanlaisilla prosesseilla ja toiminnoilla on eri konteksteissa eri merkitykset.
3. Kvantitatiivisten tutkimusten osuus on laskenut. On huomattu, että laajoihin globaaleihin vertailuasetelmiin liittyi ”käsitteiden venyttämistä” ja tulkinnan ongelmia. Jos aineiston validiteetti oli puutteellinen niin oli-

vat tietenkin myös tulokset. Kehittyneet tilastolliset tekniikat eivät korvaa tutkimusasetelmaan liittyviä puutteita, eivätkä ratkaise tulkinnan ongelmia.

4. On vastattu globalisaation haasteisiin. Tarve ajatella globaalisti on yhtäältä korostanut vertailevan tutkimuksen tarpeellisuutta, samoin on tehnyt EU:n merkityksen nousu. Kun vertailevan tutkimuksen tarve on nousut, on sen tekeminen kuitenkin samalla monimutkaistunut. Policyjen lähteet eivät aina ole ”sisäpoliittisia”. Itse asiassa sisä- ja ulkopolitiikan erottava kansallisvaltion instituutio ei enää ole itsestään selvä ja luonnollinen vertailevan tutkimuksen analyysiyksikkö.

Mackie ja Marsh arvelevat, että metodologisesti hienostuneiden mutta epistemologisesti naivien kvantitatiivisten globaalianalyysien aika on ohi. Heidän mielestään myös komparativistien – kuten muiden yhteiskuntatieteilijöiden – on aika huomata alansa perustavat epistemologiset ongelmat ja havaita todellisuuden sosiaalisen rakentumisen (*social construction*) luonne (Mackie ja Marsh 1995, 187).

Myös Hantrais (1996, 3) kirjoittaa vertailevassa tutkimuksessa tapahtuneesta orientaation muutoksesta kohti tulkinnallisempaa ja kulttuurisidonnaisempaa lähestymistapaa, jossa kielelliset ja kulttuuriset tekijät otetaan vakavasti ja jossa tutkimustraditioiden ja hallinnollisten rakenteiden eroja ei sivuuteta ja samalla tulosten laatua riskeerata.

Hantraisin mukaan poikkikansallisten tutkimusryhmien ongelmia ovat vertailukelpoisten aineistojen löytäminen ja kerääminen ja yksimielisyyden saavuttaminen käsitteiden ja tutkimusparametrien funktionaalisesta vastaavuudesta. Näiden ongelmien ratkaiseminen edellyttää hyvää perehtyneisyyttä eri kansallisiin konteksteihin. Yhteisymmärryksen löytäminen vaatii neuvottelua ja kompromisseja. Poikkikansallisessa tutkimuksessa voi oppia syvemmin ymmärtämään muita maita ja niiden tutkimuskäytäntöjä, mutta tämä edellyttää juuri kontekstien merkityksen korostumista aikaisempaan nähden (Hantrais 1996, 1–2).

Niinpä Hantraisin mukaan yhteiskuntatieteiden tutkimusotteet ovat viime vuosina kehittyneet kontekstuaaliseen, sosiaaliseen ympäris-

töönsä liittyvään ja historiallisesti sensitiivisempään suuntaan. Tämä tarkoittaa sitä, että vertailevat otteet sosiaalisten tai poliittisten järjestelmien tutkimiseen ovat väistyneet etnografisten otteiden tieltä; tulkinnallisia, ”antropologiaa” metodeja sovelletaan uusilla tutkimusalueilla. Yleinen käänne poikkikansallisen tutkimuksen tavoitteissa ja vaatimuksissa on Hantraisin mukaan merkinnyt sitä, että

tutkijoiden on pakko yrittää omaksua erilainen kulttuurinen näkökulma, oppia ymmärtämään toisen kulttuurin ajatustapoja ja näkemään ne syntyperäisen näkökulmasta, samalla kun he arvioivat omaa maataan uudelleen taitavan ulkopuolisen tarkkailijan näkökulmasta (Hantrais 1996, 5).

Kanta on melko vieras sille aikaisemmalle käsitykselle, joka mielsi tutkijan tutkimuksen ulkopuoliseksi havainnoitsijaksi, joka työhuoneestaan käsin havainnoi samankaltaisia ilmiötä lukuisissa maissa.

Tämän kehityksen valossa näyttääkin selvältä, että vertaillavien tutkimusyksiköiden määrä tällä uudella tavalla tutkittaessa voi olla vain hyvin rajoitettu. Yhdenkin maan ymmärtäminen voi viedä tutkijalta vuosikymmeniä. Kerättävä aineistokkaan ei varmaan voi olla niin helposti aggregoitavaa kuin ennen. Mutta toisaalta, mitä hyötyä onkaan paljosta aggregaattiaineistosta, jos sen laatu on kyseenalaista?

Samalla kehityskaari viittaa siihen, että ”yleisenä” pidetty teoria kyseenalaistuu tai muuttuu erityiseksi, paikallistuu. Siirtymän universalistisista lähestymistavoista kontekstuaalisiin tekee tutkimuksestakin metaforista ”matkustamista”. Reittejä voi silti ajatella monia. Mennäkö kotoa minnekään vai mennä tutkimuskentälle ja palata kotiin raportoimaan? Matkustaako yleisestä teoriasta partikulaariseen empiriaan, vaiko päinvastoin? Onko käsitteet selvitettävä jo kotona ennen matkaa vai onko matkan tarkoitus juuri niiden erilaisten merkitysten löytäminen? Tai huomaako tutkija matkalta palattuaan näkevänsä kotimaankin hiukan eri näkökulmasta kuin ennen? Huomaako itsekin muuttuneensa toiseksi, rikastuneensa ja oppineensa jotakin?

Miten sitten olisi ratkaistava kahden vaihtoehdon – vertailevan ja poikkikulttuurisen tutkimuksen – välit? Onko nyt kokonaan luovut-

tava vertailevasta kvantifioivasta tutkimusotteesta ja tyydyttävä vain paikallisin maatumuksiin ja yksittäisiin tapauksiin? Ei. Toki esimerkiksi eri maiden tilastoaineistoja on voitava hyödyntää tutkimuksessa ja tuottaa niiden avulla vertailuja. Merkityksen kontekstuaalisuuden huomioonottaminen vain edellyttää entistä parempia paikallistietoja siitä, miten tilastot kussakin maassa on kerätty ja mitä merkityksiä asiat näissä konteksteissa saavat. Vertaileva tutkimus – ollakseen hyvää ja merkittävää – edellyttää laajaa kontekstuaalista asiantuntemusta. Toki myös etnografi hyötyy kovasti määrällisestä aineistosta. Kvantifiointi ei kuitenkaan vapauta tutkijaa merkityksen kontekstuaalisuuden huomioon ottamiselta. Kysymyksessä ei siis olekaan määrällisen tai laadullisen tutkimuksen ristiriita. Vertailija ja etnografi kohtaavat toisensa ja oppivat toisiltaan esimerkiksi *etnostatistiikan* tutkimuskirjallisuuden avulla (Gephart 1988; Dorling ja Simpson 1999; myös Desrosières 1996).

Mutta onko kaikkea mahdollista tehdä yhtä aikaa? Voiko yhtä useampaa kontekstia enää tutkia kun asiantuntemuksen vaatimukset nousevat näin korkeiksi? Barbara Czarniawska (1984) kirjoittaa kahden vaihtoehdon ristiriidasta:

On helppoa olla samaa mieltä siitä, että toiminnan irrottaminen kontekstistaan vie siltä merkityksen ja että toisaalta totaalisten kontekstien vertaaminen on yli-inhimillinen tehtävä. Luultavasti tästä syystä antropologit edelleen tutkivat melko yksinkertaisia ryhmiä ja yhteisöjä, ja tutkimukset, joissa vertailu on päätarkoitus eikä vain väline, ovat yleensä pettymyksiä (Czarniawska 1984, 19).

Vaikka hän kokeekin kahden maan tutkimuksessaan vertailensa omenia appelsiineihin, jotakin myös löytyi tulokseksi: ”*vasta vertailun kuluessa havaitsin mitkä asiat olivat kontekstuaalisia ja mitkä eivät*” (Czarniawska 1984, 11).

Sen paremmin vertaileva kuin etnografinekaan tutkimus ei siis ole tyhjentyne tehtävistään ja tavoitteistaan. Mitä eroa niillä enää onkaan, vai ovatko kaikki ristiriidat jo ratkenneet? Kun alussa viittasin Batesin artikkeliin PS-lehden teemanumerossa, palaan asiaan nyt uudes-

taan. Bates itse näytti tavoittelevan synteisiä kontekstispesifin tiedon ja formaalin teorian välillä. Formaalia teoriaa hänelle edustaa rationaalisen valinnan teoria. Hyväntahtoisesti hän näkee vaihtoehdot toisiaan täydentävinä – tai ainakin toinen täydentää toista: ”Teoriaa tulee täydentää kontekstuaalisella tiedolla” (Bates 1997, 168).

Niin hyväntahtoinen kuin Batesin kanta aluetieteisiin näyttääkin olevan, toiset kirjoittajat eivät hyväksyneet hänen kantaansa. Heidän mielestään Batesin käsitykseen sisältyy teorian ja empirian hierarkisointia episteemisen universalismin nimeen. Johnsonin (1997, 171) mukaan rationaalisen valinnan teoria trivialisoi kulttuurin käsitteen, eikä tajua problematisoida omaa paikkaansa, jonka se mielsi ”objektiviseksi havainnoitsijaksi”. Tämä episteeminen universalismi jää sokeaksi sille oivallukselle, että se myös itse voisi olla kulttuurinsa tuote eikä vain ”muiden” alueellisten ja kontekstuaalisten, ”kulttuurisidonnaisten”, tietojen aggregaatti. Jos ”aluetieteilijän” tieto ”yleistäjän” näkökulmasta näyttääkin epäonnistuneen yleistettävyyden tuottamisessa, ei Johnson usko tietoa syntyvän myöskään ”sillä asiantuntemuksella, joka syntyy lentämällä alueen yli päivänvalossa” (Johnson 1997, 172).

Batesille vastanneiden kirjoittajien mielestä aluetieteilijän *tapa generoida teoriaa* ehkä olikin toinen. Tietoa muista paikoista ei voidakaan tuottaa niin, että yhdessä kontekstissa ja kielessä tuotettuja teorioita ja metodeja voitaisiin vain siirtää toisiin. ”Todellista tietoa eri paikoista ei voitu tuottaa soveltamalla toisissa konteksteissa ja toisilla kielillä kehitettyjä teorioita ja metodeja” (Lustick 1997, 175).

Jälkipuheita

Myös vertailevan tutkimuksen kehittyminen on historiallinen, aikaan ja paikkaan sidottu ilmiö. Vertailevan tutkimuksen leviäminen on liittynyt tietyn tyyppisen koulutusjärjestelmän ja tiedekäsityksen leviämiseen, jonka pohjalta komparativistit ovat saattaneet puhua ”samaa kieltä”. Sodan jälkeen vakiinnutettiin juuri eurooppalaisten demokraattisten järjestelmien vertailu omaksi tutkimuskentäkseen (ks. Daalder 1997; myös Vermeulen ja Roldán 1995). Daalder kuvaa kentän kehittyneen tänä aikana pal-

jon professionaalisemmaksi ja oppineemmaksi, vähemmän institutionaaliseksi ja enemmän empiiriseksi. Uudet haasteet, kuten kansallisvaltioiden murenemisen, hän jättää vain maininnalle (1997, 2).

Kun eurooppalaisen vertailevan politiikan tutkimuksen kehittyminen teki mahdolliseksi behaviorismin ”ylikansallisen puhutavan” leviämisen ja omaksumisen eri maissa, tuli samalla omaksutuksi käsitys homogeenisestä tiedosta; hyväksyttiin episteeminen universalismi. Homologiaoletuksen varassa tutkijoille tuli mahdolliseksi aggregoida suuria aineistomääriä, irtottaa aineisto kontekstistaan ja sen tuottamisen näkökulmasta. Mittaamisesta tuli tieteellisyden ikoni.

Tutkimusotteen alaa ja rajoja voikin lukea komparativistien teoksista. Esimerkiksi Kohn valittelee, ettei saanut kirjaansa artikkeleita latinalaisesta Amerikasta, Afrikasta ja kolmannen maailman maista (Kohn 1989, 19). Daalder (1997, 6), joka on toimittanut vertailevan eurooppalaisen politiikan tutkimuksen intellektuaalisen autobiografian, kutsuu tämän tutkimuskentän sodanjälkeistä perustamista ja vakiinnuttamista yhden sukupolven kokemukseksi. Hän taas valittelee naiskirjoittajien jäämistä pois teoksesta. Olisikin mielenkiintoista miettiä, millä tavoin tämä vertailevan tutkimuksen korpus on ollut juuri eurooppalaista? Miten sen sisältö on nivoutunut yhteen sen tuottamistilanteen ja -ehtojen kanssa? Ja miten tutkijasukupolvien vaihtuminen ja Euroopan integraation eteneminen vaikuttavat tutkimuskentän uudistumiseen?

Jos vertaileva tutkimus on muuttanut suuntaa, niin on tapahtunut myös poikkikulttuurisen tutkimuksen kohdalla. Antropologiassa on siirrytty kaukaisten (usein oletusarvoisesti Toisen/laisten ja ”primitiivisten”) maiden tutkimuksesta tutkimaan myös ”antropologiaa kotona”. On syntynyt uusi Euroopan antropologian tutkimuskenttä (MacDonald 1993; Pålsson 1993; Goddard, Llobera ja Shore 1994). Edelleenkin voi kuitenkin miettiä, kuka pääsee tutkimaan ketä tässä uudessa tutkimussuunnassa. Euroopan sisällä on Välimeren alue esittänyt tutkimuskohteen osaa (ks. Goddard, Llobera ja Shore 1994). Ongelmallista tuntuisi olevan sekin, että ”Euroopan antropologian katsaus perustuu englanniksi julkaistuihin tutkimuksiin tai että

se kattaa vain Euroopan länsi- ja eteläosat (Delamont 1995, 16). Nyt myöhemmin ovat itäisen Euroopan maat kokeneet tutkimuksen kohteena olemisen problemaattisuuden: autuaampaa on olla tutkijana kuin tutkittuna. Tässä suhteessa on olemassa kansainvälinen työnjako, jossa ”primitiivisen paikka” harvoin osuu kulttuuriin keskukseseen.

Nyt Euroopassa on integroitumisprosessin myötä syntynyt oikea vertailevan tutkimuksen buumi. EU:ssa ja koko Euroopassa tapahtuneet poliittiset muutokset ovat edistäneet tutkijoiden verkostoitumista ja yhteistyötä. EU rahoittaa vertailevia projekteja, mutta myös kansallisvaltioiden tutkimuspolitiikat ovat alkaneet suosia vertailevaa otetta.

Jos ennen vertailujen tutkimusyksikkö lankei luonnostaan, itsestäänselvyytenä tutkijan eteen, nyt on käsillä tilanne, jossa tutkimusyksikön määrittäminen on tutkimustehtävä sinänsä. Vaikka vertailevien tutkimusten analyysiyksikkönä on tavattu pitää kansalaista joka luokitellaan kansallisvaltiokategorioihin, muuttuvassa maailmassa voi ajatella juuri analyysiyksiköiden olevan muutoksessa. Kansallisvaltioita ja kansallisvaltiojärjestelmää ei voida enää pitää stabiilina ja itsestäänselväinä. Vaikka esimerkiksi poliittisten instituutioiden rakenteiden erot ovat jokaiselle politiikan tutkijalle välttämätön tietoperusta ja vaikka ne selittävätkin kunkin maan arkipäiväisiä poliittisia tapahtumia hyvin vahvoilla tavoilla, instituutiot myös muuttuvat ja toimivat erilaisissa kulttuurisissa konteksteissa.

Integraatio itsessään on prosessi, joka synnyttää vertailevan tutkimuksen tarvetta ja kiinnostusta siihen, mutta samalla purkaa niitä perusoletuksia, joita on esineistetty tutkimusyksiköihin. Vaikka kansallisvaltiot eivät kuulisi, niiden konteksti muuttuu ja sitä kautta aikaisempien ilmiöiden merkitys. Muutoksessa on se episteeminen rekisteri, jonka kautta hahmotetaan toimijat ja näiden suhteet. Integraatiosta ei tule vain uusi ”aihe”, alue, joka vanhoin työkaluin vallataan tutkimukselle. Siitä tulee metodologinen kysymys.

On syytä olla iloinen kaikesta siitä tutkijoiden välisestä uudesta vuorovaikutuksesta, jonka integraatio tuo tullessaan. Myös tässä prosessissa ollaan varmasti tuottamassa tutkijoiden välistä yhteistä kieltä, uusia kommunikointitai-

poja ja -yhteyksiä. Samalla on hyvä miettiä, perustuuko yhteistyön kieli oletukselle samuudesta vai erilaisuudesta eurooppalaisten kulttuurien välillä. Onko se monologia vai dialogeja? Eurovertailutkin ovat osa integraatioprosessia; niiden episteemisillä oletuksilla on myös poliittisia seurauksia.

LÄHTEET

- Ashford, Sheena ja Noel Timms. 1992. *What Europeans Think: A Study of West European Values*. Dartmouth: Aldershot.
- Bates, Robert H. 1997. Area Studies and the Discipline: A Useful Controversy? *PS: Political Science and Politics* 30:2, 166–169.
- Calhoun, Craig (toim.). 1989. *Culture*. Comparative Social Research: A Research Annual, Vol 11. Greenwich, CT: JAI Press.
- Czarniewska, Barbara ja Guje Sevón (toim.). 1996. *Translating Organizational Change*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Czarniawska, Barbara. 1984. Shifting Scenes: Cross-Cultural Comparisons as a Means to an End. *Institute of International Business, Stockholm School of Economics* 14. Stockholm: Stockholm School of Economics.
- Daalder, Hans (toim.). 1997. *Comparative European Politics: The Story of a Profession*. London: Pinter.
- Delamont, Sara. 1995. *Appetites and Identities: An Introduction to the Social Anthropology of Western Europe*. London: Routledge.
- Denzin, Norman K. 1997. *Interpretative Ethnography: Ethnographic Practices for the 21st Century*. Thousand Oaks: Sage.
- Desrosières, Alain. 1996. Statistical Traditions: An Obstacle to International Comparisons? Teoksessa Linda Hantrais ja Steen Mangen (toim.), *Cross-National Research Methods in Social Sciences*. London: Pinter.
- van Deth, Jan W. (toim.). 1998. *Comparative Politics: The Problem of Equivalence*. London: Routledge.
- Dogan, Mattei ja Ali Kazancigil (toim.). 1994. *Comparing Nations: Concepts, Strategies, Substance*. Oxford: Blackwell.
- Dogan, Mattei ja Dominique Pelassy. 1990. *How to Compare Nations: Strategies in Comparative Politics*. Chatham: Chatham House.
- Dorling, Daniel ja Stephen Simpson (toim.) (1999): *Statistics in Society. The Arithmetic of Politics*. Arnold, London.
- Duncan, Simon. 1994. Gender Inequality and the European Regions. *Communications: The Journal of the European Science Foundation* no 31, 18–19.
- Gephart, Robert B. 1988. *Ethnostatistics: Qualitative Foundations for Quantitative Research*. Newbury Park: Sage.
- Goddard, Victoria A., Joseph R. Llobera ja Chris Shore (toim.). 1994. *The Anthropology of Europe. Identities and Boundaries in Conflict*. Berg, Oxford.
- Griswold, Wendy. 1994. *Cultures and Societies in a Changing World*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.
- Griswold, Wendy. 1989. Formulaic Fiction: The Author as Agent of Elective Affinity. Teoksessa Craig Calhoun (toim.), *Culture*. Comparative Social Research: A Research Annual Vol. 11, 75–129. Greenwich, CT: JAI Press.
- Hantrais, Linda. 1996. Comparative Research Methods. *Social Research Update*, Issue 13. <http://www.soc.surrey.ac.uk/sru/SRU13.html> (8.9.1996).
- Hantrais, Linda ja Steen Mangen. 1996. *Cross-National Research Methods in Social Sciences*. London: Pinter.
- Holstein, James A. ja Gale Miller (toim.). 1993. *Reconsidering Social Constructionism: Debates in Social Problems Theory*. New York: Aldine.
- Johnson, Chalmers. 1997. Preconception vs. Observation, or the Contributions of Rational Choice Theory and Area Studies to Contemporary Political Science. *PS: Political Science and Politics* 30:2, 170–174.
- Jowell, R., S. Witherspoon ja L. Brook (toim.). 1989. *British Social Attitudes: Special International Report*. Aldershot: Gover.
- Kohn, Melvin L. (toim.). 1989. *Cross-National Research in Sociology*. American Sociological Association Presidential Series. Newbury Park: Sage.
- Lichbach, Mark Irving ja Alan S. Zuckerman (toim.). 1997. *Comparative Politics: Rationality, Culture, and Structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lustick, Ian S. 1997. The Disciplines of Political Science: Studying the Culture of Rational Choice as a Case in Point. *PS: Political Science and Politics* 30:2, 175–179.
- MacDonald, Sharon (toim.). 1993. *Inside European Identities: Ethnography in Western Europe*. Oxford: Berg.
- Mackie Tom ja David Marsh. 1995. The Comparative Method. Teoksessa David Marsh ja Gerry Stoker (toim.), *Theory and Methods in Political Science*. Basingstoke: MacMillan.
- Pálsson, Gisli. 1993. *Beyond Boundaries: Understanding, Translation and Anthropological Discourse*. Oxford: Berg.
- Pennings, Paul, Hans Keman ja Jan Kleinnijehuis. 1999. *Doing Research in Political Science: An Introduction to Comparative Methods and Statistics*. London: Sage.
- Ragin, Charles C. 1994. *Constructing Social Research: The Unity and Diversity of Method*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.
- Ragin, Charles C. (toim.). 1991. *Issues and Alternatives in Comparative Social Research*. Leiden: E.J. Brill.
- Sarbin, Theodore R. ja John I. Kitsuse (toim.). 1994. *Constructing the Social*. London: Sage.
- Schneider, Joseph W. ja John I. Kitsuse (toim.). 1984. *Studies in the Sociology of Social Problems*. Norwood, NJ: Ablex.

- Vermeulen, Han F. ja Arturo Alvarez Roldán (toim.). 1995. *Fieldwork and Footnotes: Studies in the History of European Anthropology*. London: Routledge.
- Yanov, Dvora. 1996. *How Does a Policy Mean? Interpreting Policy and Organizational Actions*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- Öyen, Else (toim.). 1990. *Comparative Methodology: Theory and Practice in International Social Research*. London: Sage.